

EESTI RIIGIKAITSE AKADEEMIA

INTERVJUU

Ülekuulamise küsimustik

Jaan Huik

Tallinn 1997

ISBN 9985-67-013-2

Eesti Riigikaitse Akadeemia kirjastus
Kase 61, EE0020 Tallinn
Trükkitud OÜ C.I.C. 06.1997

SISUKORD

Sissejuhatuseks	4
1. Tõe tuvastamine	5
2. Kohtumine	5
3. Ülekuulamine	6
4. Mida me otsime?	7
4.1. Isikute hoiakud	7
4.2. Isiku enesekindlus	7
4.3. Vaimne võime sooritada kuritegu	7
5. Ülekuulamisjuhend	8
6. Kümne minuti vaheaeg	22
7. Kommentaar	22
8. Kokkuvõte	23
8.1. Süüta inimese käitumise üldised tunnused	23
8.2. Süüdioleva inimese või kahtlustatava käitumise üldised tunnused	23
Kasutatud kirjandus	24

SISSEJUHATUSEKS

Iga kuritegu jätab jälje tegijate ja pealtnägijate teadvusse. Inimeste mälus on ka palju muud informatsiooni, mida saab kasutada tõendamise asjaolude selgitamisel. Inimese teadvuses salvestunud informatsioon muutub teistele tajutavaks alles kõne või kirja vahendusel. Kriminaalasja eeluurimisel on seetõttu vaja üle kuulata need isikud, kes võivad anda tõendamise seisukohalt olulist teavet. Ülekuulataval on õigus anda seletusi ja ütlusi. Seletused on ülekuulatava omapoolsed arvamused, hinnangud, oletused. Neid ei käsitata tõenditena ega protokollita. Ütlused on ülekuulamisel saadud andmed, mis kriminaalmenetluse seaduses sätestatud viisil talletatuna on tõendid kriminaalasjas (Lindmäe 1995).

Menetlustaktikas eristatakse ülekuulatavaid nende suhtumise ja ütluste andmise tõepära järgi. Eristatakse puhtsüdamlikult tõtt rääkivaid ehk heauskseid ja ebaausaid ehk pahauskseid ülekuulatavaid. Kaheks jaotamine on tinglik, sest inimene võib mõne asjaolu suhtes olla heauskne, teises küsimuses anda aga teadvalt valesid ütlusi (Lindmäe 1995).

Vahetevahel inimesed valetavad. Nad teevad seda väga erinevatel põhjustel. Mõned valed säästavad teisi inimesi, enamasti aga valetatakse omakasu pärast. Inimesed petavad selleks, et midagi saada, või selleks, et vältida ebameeldivusi, pahandusi ja muresid. See toimub sõltumata religioonist, rahvusest, rassist, vanusest, soost, sotsiaalsest ja poliitilisest staatusest (Abrams 1989). Ausus ja valelikkus on määratud moraaliga, mis kujuneb juba lapseas.

Petmist esineb nii ühiskonna kõige laiemates kihtides kui ka poliitika, äri ja religiooni kõrgematel tasemetel (Abrams 1989).

Kohtupraktika on näidanud, et valetamine ei ole välistatud ka kohtus vande all tunnistust andes. Valetamine ei ole ütluste andja käitumises alati nähtav. On tõsiasi, et head valetajad näivad siirad ja usaldatavad (Abrams 1989).

Kanada politseis kasutatav ülekuulamisjuhend (INSTITUT DE... 1993) üldistab paljude ülekuulamise kogemusi, valades need konkreetsesse, ülekuulamisel esitatavate küsimuste vormi. Sellist ülekuulamist nimetatakse Kanadas intervjuuks. Ülekuulamisjuhendis on igale küsimusele lisatud ka hea- ja pahauskse intervjuueeritava käitumise tunnused, sealhulgas ka keha keel.

Käesolev intervjuueerimismetoodika täidab ütluste tõepära hindamise metoodilise lünga Eesti menetlustaktikas. Juhend on mõeldud praktiliseks kasutamiseks politseis kuriteo eeluurimisel ja selle teema õpetamisel kõrgkoolis.

1. TÕE TUVASTAMINE

Uurija üks olulisemaid toiminguid on tunnistajate või kahtlusosaluste intervjuerimine ehk ülekuulamine. Tunnistajaid õigesti üle kuulates saab uuritava juhtumi kohta käivat väärtuslikku informatsiooni, mis võimaldab piiritleda kahtlustatava(d). Ülekuulamise tähtsust arvesse võttes peab uurija eelnevalt küsimused ette valmistama. Sellest on suur abi kahtlustatavate kindlaks-tegemisel ja tõe tuvastamiseks uurimistoimingute valimisel.

Üldiselt on uurijal alati mõttes kaks küsimust:

Kes räägib tõtt?

Keda uskuda?

Uurija kohustus on koguda asitõendeid, mis tõestaksid lõplikult, et mingi juhtum (kuritegu) on tegelikult toimunud ja et seda toimepannud isik(ud) on uurimisega täpselt kindlaks tehtud (identifitseeritud). Uurija peab valima tõhusa intervjuerimisstiili, mis sobiks nii tunnistajale kui kahtlustatavale, nii et nad saaksid asjast vabalt rääkida. Suhtudes lugupidavalt nii intervjueritavasse kui kahtlustatavasse, loob ta koostöö õhkkonna. Kõik tunnistajatega räägitu pannakse kirja (protokollitakse), eriti uurimise alguses. Märgitakse üles inimese suhtumised (hoiakud). Uuritava siiruse astet aitavad määrata reaktsioonid teatud küsimustele. Need küsimused on esitatud punktis 5.

Uurimise eesmärk on tuvastada tõde. Selleks on vaja kokku koguda kõik asjasse puutuvad faktid. Uurija ei tohi esitada sisendavaid (sugereerivaid) küsimusi. Enne esitamist tuleb küsimusi tõsiselt analüüsida.

Kuriteo kohta märkmeid tegema hakates pannakse alati kõigepealt kirja kuupäev ja ülekuulatava nimi. Kõik märkmed köidetakse ühte kausta.

2. KOHTUMINE

Esimene kohtumine peaks olema sõbralik, unustamata seejuures professionaalsust.

Korduvaks ülekuulamiseks sobib uurija büroos sama ruum, kus toimus esimene ülekuulaminegi. Kahe uurija korral esitab küsimusi ainult üks, teine jälgib intervjueritava reaktsioone, analüüsib keha keelt. Küsimuste esitaja märgib üles küsimuse numברי ja vastuse. Tema partner, keha keele jälgija, kirjutab üles samad numbrid ja nende taha intervjueritava reaktsioonid. Küsimuste esitajale märguandeks võib kokku leppida signaalid, millega iseloomustada intervjueritava normaalset käitumist, närveerimist või ilmselt valetamist.

Iga vastuse järel küsige uurijad endalt, kas vastus on loogiline. Kui vastaja räägib tõtt, siis ta vastab siiralt.

Kui ülekuulamine on lõpetatud ja tunnistaja või kahtlustatav on lahkunud, peavad mõlemad uurijad küsimustele antud vastused ja reaktsioonid läbi vaatama.

3. ÜLEKUULAMINE

Ülekuulamise alguses esitatakse ülekuulatavale (intervjueeritavale) rutiinseid küsimusi isikuandmete kohta: nimi, vanus, vanemate nimed, elukoht, töökoht või tegevusala, tööandja nimi ja aadress, töötamise aeg, perekonnaseis, laste nimed ja vanus, auto tüüp ja juhiloa number. Kõik need küsimused esitatakse ka siis, kui uurija teab täpselt ülekuulatava kohta käivaid andmeid. Küsimused ei tohi reeta mitte mingit informatsiooni, mis uurijal juba olemas.

Rutiinne ülekuulamine kestab harva alla tunni. Rutiinsed küsimused võtavad ülekuulatavalt maha liigsed pinged ja vallandavad tema normaalsed reaktsioonid.

Kumbki uurija teeb kindlaks ülekuulatava tavapärase küsimustele vastamise viisi, tema silmside ja kehaliigutused. Eriti tähtis on, et küsimused ei annaks ülekuulatavale ülearust informatsiooni. Kui uurija tahab näiteks teada, kus oli kahtlustatav eelmisel õhtul, siis ei tohi ta küsida: "Mida Te tegite möödunud ööl lennuväljal?" Selline küsimus reedab kahtlustatavale, et uurija on teda jälitanud või et tal on informatsiooni tema tegevuse kohta. Küsimus võiks olla esitatud järgmiselt: "Kus Te olite möödunud öösel?" Selline formuleering ei reeda olemasolevat informatsiooni kahtlustatava eelmise õhtu toimingute kohta ja võimaldab hinnata kahtlustatava siirust.

Ettevaatlikkust küsimuste sõnastamisel tuleb silmas pidada kogu ülekuulamise kestel. Ka siis, kui kahtlustatav räägib vabatahtlikult oma kuriteost, tuleb detailide kohta küsimusi esitada väga ettevaatlikult, oma informatsiooni reetmata.

Nagu eespool märgitud, esitab ülekuulatavale küsimusi üks uurija, teine analüüsib keha keelt. Mõned kahtlustatavad proovivad küsimusele vastata uurijale suunatud küsimusega. Siis on vaja ülekuulatavale meelde tuletada, et temal tuleb vastata küsimustele, uurija vastab neile alles pärast uurimise lõpetamist.

4. MIDA ME OTSIME?

4.1. Isikute hoiakud

Kõigepealt kogutakse informatsiooni hoiakute kohta. Harilikult räägib inimene tõtt, on üldiselt realistlik, püüab uurijat aidata ja on uuritava kuriteo või intsidendi põhjuste suhtes avatud. Aus inimene on süüdiolijat hinnates üsna ekspressiivne. Ta sõnaohtus võib olla proportsionaalne intsidendi tõsidusega.

Inimene, kes ei taha rääkida tõtt või kes on uuritava kuriteoga seotud, käitub hoopis teistmoodi. Üldiselt ei anna ta meeleldi mitte mingisugust informatsiooni, mis võiks uurimist edasi viia. Ta soovib laiendada uurimise mahtu ja võib proovida uurijat eksiteele viia. Need inimesed eelistavad mitte mõista kohut süüdlase üle, vähendada juhtumi kriminaalsust kuni õigustamiseni välja. Nad teavad, et karm hinnang ja ka karistus võib tabada neid endid.

4.2. Isiku enesekindlus

Teine küsitluse kategooria on enesekindlus. Süüta inimesed on enesekindlad, kuna nad usuvad, et nendesse suhtutakse kui mittesüüdlastesse.

Kuriteo sooritanud inimene on ülekuulamisel vähem enesekindel. Ta teab tõtt, seda, et tema sooritas kuriteo.

Kui küsida kuriteoga mitteseotud inimeselt, kas ta on sellest rääkinud oma sõprade ja perekonnaga, vastab ta kõhklusteta, et on seda teinud. Kuriteo sooritanu kõhkleb rääkimast sellest oma sõprade ja perekonnaga. Ta ei taha, et talt küsitakse, kas ta on selle kuriteo sooritanud. Ta ei taha valetada oma lähedastele sõpradele ega soovi, et nad teaksid tema seotust kuriteoga.

4.3. Vaimne võime sooritada kuritegu

Viimane kategooria, mida küsimuste kaudu uuritakse, on vaimne võime sooritada kuritegu. Kuriteo tegelik sooritamine nõuab peale füüsilise võime ka psühholoogilist võimet. Psühholoogiline võime eeldab eesmärgile viiva käitumisviisi omaksvõtmist.

Süüta tunnistaja üldiselt eitab (väldib) kriminaalset käitumist ja tema usk avaldub (ilm)selgelt ka iseloomulikus käitumises.

Süüdiolevad peavad kriminaalset käitumist ratsionaalseks, see omaksvõtt ilmneb ka personaalses karakteristikus.

Näiteks narkootikumide müümist uurides küsitakse: "Kas keegi on küsinud Teilt hasišit või kokaiini?"

Heauskse tunnistaja vastus on: "Ei, mu sõbrad teavad, et mul ei ole narkootikumidega vähimatki pistmist."

Kriminaalse hoiakuga isik vastab: "Jah, me oleme narkootikumidest rääkinud, kuid see ei tähenda, et mina oleksin hakanud narkoörikaks." Vastus tähendab, et sõbrad on pidanud teda võimeliseks narkootikume müüma ja ta on seda ka teinud.

Ülekuulamisjuhendis on 29 küsimust. Neid kõiki ei pea korraga kasutama, kuid soovitatav on säilitada nende järjekord.

Ülekuulatatav ei pruugi vastata küsimustele täpselt sel viisil, nagu edaspidi kirjeldatakse. Aga kui hindedkaala kaldub süüta inimest iseloomustava jaotise poole, siis on tegemist heauskse tunnistajaga või kannatanuga, kes räägib tõtt. Vastasel juhul on tegemist pahauskse ülekuulatatavaga, kes valetab.

Uuritavat hinnates tuleb arvestada kolme olulist tegurit:

1. **Kuriteo enese ja tõendite analüüs:** kas need elemendid kalduvad näitama, et uuritav isik on sooritanud kuriteo.

2. **Ülekuulatatava isiksuse analüüs:** kas ülekuulatud inimene on võimeline kuritegu sooritama; kas tal oli vaja kuritegu sooritada; kas tal oli võimalus kuritegu sooritada.

3. **Ülekuulamise tulemused.** Analüüsides ülekuulatatava käitumist järgnevalt esitatava küsitlusmeetodi järgi, saab määratleda, kes rääkis tõtt. Ei tohi unustada, et analüüsi tulemused ei saa olla lõpliku tõe kriteeriumiks, vaid on tähtis osa, mida vaadeldakse tõendite kogumis.

5. ÜLEKUULAMISJUHEND

1. küsimus: KAS TE TEATE TÄPSELT, MILLEST ME RÄÄGIME?

Süüta inimene või tunnistaja

- räägib asjast detailselt ja spetsiifiliste terminitega;
- on spontaanne;
- vestlemisel säilitab hea silmkontakti, keha keel on avatud;
- on tõepärane;
- võib vastata: "Jah, tahate küsida minult selle kriminaalse sündmuse kohta. See on väga tõsine küsimus."

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- ei soovi vastata seda laadi küsimustele;
- hilib oma vastustega kõrvale;
- püüab juhtida vestlust mõnele teisele kriminaalsele sündmusele või seigale;
- keha keel suletud;
- hääletoon negatiivne;
- võib vastata: "Jah, kuid ma ei tea täpselt, miks. Võib olla selle kriminaalse sündmuse pärast."

2. küsimus: *ME UURIME... (NIMETADA SÜNDMUS). ENNE KUI MA ALUSTAN UURIMIST, PEAN TEILT KÜSIMA: "KAS TE OLETE SOORITANUD SELLE KURITEO?"*

Süüta inimene või tunnistaja

- vahetu ja kiire reaktsioon, otsene vastus ja ilmne siirus;
- eitab empaatiliselt oma seotust kuriteoga;
- esitab oma alibiga seotud informatsiooni kohe, uurimise lõpuni ootamata;
- hääletoon siiras ja tõepärane;
- kehahoid avatud.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- vaatab ringi, tegeleb oma riietega (nt puhastab neid), kõhkleb ja muutub närviliseks;
- vastustes on kaitsehoiak;
- hääletoon võib olla negatiivne.

Märkus. Oma "alibi", kui see on olemas, pakub selline isik välja uurimise alguses, mitte lõpus.

3. küsimus: *KUS TE OLITE KURITEO SOORITAMISE AJAL, ENNE JA PÄRAST SEDA? (PALUN ESITAGE KURITEO DETAILNE KIRJELDUS.)*

Märkus. Nüüd võib uurija paluda kuriteo kohta kõik kirja panna. Uurija annab paberi ja kirjutusvahendi. Intervjueeritaval palutakse sündmus kronoloogilises järjekorras kirja panna, nii et oleks algus, sündmuse areng (keskkoht) ja lõpp (nagu filmis).

Süüta inimene või tunnistaja

- vastab kõhklusteta, käsitleb kuriteo asjaolusid otseselt;
- kirjeldab mitmeid detaile;
- näib olevat rõõmus koostöö üle kompetentse uurijaga.

Süüdiolov inimene või kahtlustatav

- vastused on kõrvalepõiklevad, räägib muudest asjadest;
- harilikult kirjeldab oma tegevust enne ja pärast kuritegu täpselt, kuriteo-perioodi aga ebamääraselt;
- võib oma tegevuse kirjeldamisel enne ja pärast intsidenti olla ka väga ebamäärane, kuid kuriteoperioodi langeva tegevuse kirjeldamisel väga täpne;
- hääletoon näib olevat negatiivne;
- võib öelda: "Kas see võtab kaua aega?" või "Ma rääkisin kõigest teis(t)ele uurija(te)le.";
- vaatab sageli oma kella.

4. küsimus: MIS TEIE ARVATES JUHTUS?

Süüta inimene või tunnistaja

- annab informatsiooni ja räägib oma arvamustest juhtunu kohta.

Süüdiolov inimene või kahtlustatav

- ei taha anda mitte mingisugust väärtuslikku informatsiooni. Püüab vältida intsidendi käsitlemist või katsub laiendada uurija tegevuspiirkonda.

5. küsimus: KES TEIE ARVATES SOORITAS SELLE KURITEO? KUI TE EI SAA KA TÕESTADA, SIIS TAHAKSIN TEADA, KEDA TE KAHTLUSTATE? ME HOIAME KÕIK SALADUSES (KONFIDENTSIAALSELT), MITTE KEEGI TEIE POOLT KURITEO SOORITAJATENA NIMETATUTEST EGA KA KAHTLUSTATAVATEST EI SAA SELLEST TEADA.

Süüta inimene või tunnistaja

- soovib aidata;
- nimetab oma kahtlustatavaid ja kahtlustamise põhjusi;
- annab väärtuslikku informatsiooni;
- hääletoon on siiras ja tõepärane.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- soovib uurimist laiendada;
- üldiselt hoidub nimetamast võimalikke kahtlusaluseid, lükkab tagasi kelle tahes süüdistamise. Mõnd nime nimetades jääb võlgu küsimusele, miks ta seda isikut kahtlustab, ei ole valmis taolist informatsiooni andma;
- võib öelda: "Ma eelistan mitte ühtki nime nimetada. Ma uurin ise ja kui on tulemusi, teatan neist teile esimesena.";
- võib ka öelda: "Ükskõik kes töötajaist või meie klientidest võis seda teha."

5a. küsimus: KAS KEEGI ON TEILE ÕELNUD, ET TA KAHLUSTAB KEDAGI?

Süüta inimene või tunnistaja

- vastab tõepäraselt ja spontaanselt.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- vastab ebamääraselt.

6. küsimus: KAS ON PÕHJUST, ET TEIE NIMI VÕIKS OLLA UURITAVATE NIMEKIRJAS ESIMENE? ON TULNUD SIGNAALE, ET TEIE ÜTLESITE MIDAGI NIISUGUST.

Süüta inimene või tunnistaja

- lükkab oletused otsekohe ümber;
- eitab väga kategooriliselt;
- võib öelda: "Tooge see isik siia. Ma tahan teada, miks ta ütles selliseid asju minu kohta. Ma ei ole kunagi midagi sellist öelnud."

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- võib püüda põhjendada, miks mõned levitavad tema kohta halba;
- võib lisada, et teda siin ei sallita, et ta pole kõige populaarsem jne;
- võib isegi katsuda öeldut välja naerda;
- võib pärast hetkelist kõhklemist öelda: "Ma võisin midagi sellist tööl küll öelda, aga see ei olnud tõsiselt mõeldud, ma tegin nalja."

Märkus. Väga tähtis on jälgida keha keelt, reageerimise aega ja kõhklemisi.

7. küsimus: KELLEL OLI VÕIMALIK PÄÄSEDA SÜNDMUS- VÕI KURITEOKOHALE?

Süüta inimene või tunnistaja

- võib nimetada oma nime esimesena, lisades veel mõned nimed;
- nimetab neid, kes tema teada võisid sündmuskohale pääseda.

Märkus. Kirjutage üles mainitud nimed, et neid kasutada 8. küsimuse esitamisel.

Süüdiolov inimene või kahtlustatav

- võib nimetada oma nime, aga teeb seda harva. Kui ta nimetabki ennast, siis viimaste hulgas;
- katsub laiendada uuritavate hulka. Nimetab palju nimesid, lisamata informatsiooni nende asjaga seotuse kohta.

8. küsimus: AUSUSE TESTIMINE. INTERVJUEERITAVAL PALUTAKSE HINNATA IGA KAHTLUSALUST KÜMNEPALLISE AUSUSSKAALAGA, MILLE ÜHES OTSPUNKTIS ON AL CAPONE, TEISES JEEUSUS KRISTUS.

Märkus. See küsimus on seotud 7. küsimusega. Eesmärk on hinnata iseenda ja teiste uuritavate isikute ausust. Anda igale kahtlustatavale hinnang 1 kuni 10 punkti.

Süüta inimene või tunnistaja

- küsib teie käest nimesid;
- püüab hinnata mainitud nimesid;
- võtab vabatahtlikult osa aususe testist.

Süüdiolov inimene või kahtlustatav

- võib öelda: "Ma ei tea.";
- võib öelda: "Kõik on ühesugused.";
- ei paku mitte mingisugust abi ega anna uurimiseks suundi;
- võib öelda: "Ma ei tea neist midagi.";
- võib ka öelda: "Ma ei saa hinnata teisi inimesi.";
- hindab kõiki ühtmoodi;
- hääletoon on väga negatiivne;
- hoiak on negatiivne.

9. küsimus: KAS NENDE HULGAS, KES PÄÄSESID INTSIDENDI TOIMUMISKOHTA, VÕIKS TEIE ARVATES OLLA KEDAGI, KES ON KINDLASTI SEOTUD SELLE JUHTUMIGA, VÕI KEDAGI, KELLEL EI OLE MITTE MINGISUGUST PISTMIST SELLE ASJAGA?

Süüta inimene või tunnistaja

- nimetab inimesi ja põhjusi;
- võib nimetada ainult oma nime;
- püüab orienteerida uurijat;
- aitab leida võimalikke kahtlustataavaid;
- aitab leida uurimissuundi.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- katsub uuritavat valdkonda laiendada;
- on väga kaitsev;
- ei soovi uurimist aidata;
- katsub juhtida uurija kahtlusi teistele inimestele;
- kinnitab, et igaüks võib süüdi olla;
- katsub kinnitada kõikide kahtlustamist võrdsel määral.

10. küsimus: KAS TE USUTE, ET SEE OLI "OMADE TÖÖ"?

Süüta inimene või tunnistaja

- katsub anda uurijale kasulikku teavet;
- mõõnab, et see võis olla "omade töö";
- on täiesti realistlik.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- väidab suurt uurimisvälja;
- pakub organisatsiooni töös esinevate mitmesuguste kahjulike põhjusi: raha kadumine, vead raamatupidamises, tulekahju jne;
- võib öelda: "Sellesse hoonesse pääseb 5000 inimest, kellest igaüks võib olla kahtlustatav."

11. küsimus: KELLE OLID PARIMAD VÕIMALUSED SELLE KURITEO SOORITAMISEKS?

Süüta inimene või tunnistaja

- võib nimetada oma nime esimeste hulgas;
- nimetab tõepäraseid isikuid.

Süüdiolenv inimene või kahtlustatav

- võib mõnikord öelda oma nime. Kui ta seda teeb, siis nimetab enne teisi nimesid;
- suurendab uurimisvälja, nimetades mitmeid teisi nimesid, õiget suunda kätte ei näita.

12. küsimus: KES SAAKS TEID KAHTLUSALUSTE HULGAST ELIMINEERIDA (VÄLJA LÜLITADA)?

Süüta inimene või tunnistaja

- nimetab telefoninumbreid ja nimesid, mida on kerge kontrollida.

Süüdiolenv inimene või kahtlustatav

- nimetab oma vanemaid või nimesid, mida on raske kontrollida: linnast väljaspool olevaid residente, surnud inimesi jne.

13. küsimus: KUIDAS TE TUNNETE END SEoses (NIMETADA JUHTUM) UURIMISEGA?

Süüta inimene või tunnistaja

- suhtub üldiselt uurimisse tunnustavalt, mõistab sellise intervjuerimise ja uurimise vajalikkust;
- tunneb end uuritavana rahulikult;
- arvab, et uurimist juhitakse hästi ja tunnustab uurijat.

Süüdiolenv inimene või kahtlustatav

- on vaenulik, jääb kaitsesse (käed ristatud vms), arvab, et uurimine on nürimeelne ja ajaraiskamine;
- on üliviisakas ja ülevoolavalt jutukas;
- tahab ruumist lahkuda.

14. küsimus: MIKS OHVER SÜÜDISTAB TEID SELLE TEO (NIMETADA JUHTUM JA KOHT) SOORITAMISES?

Süüta inimene või tunnistaja

- kinnitab oma süütust ägedalt. Võib öelda, et teda süüdistatakse ekslikult;
- võib öelda: "Tooge kannatanu siia, ta näeb, et on eksinud ja kinnitab teile, et olen süüta."

Süüdiollev inimene või kahtlustatav

- nõustub süüdistusega arusaamatust väljendava hääletooniga;
- võib ka öelda: "Ma mõistan, et mind süüdistatakse, aga teil tuleb ka kannatanult küsida, miks."

15. küsimus: MIS TÜÜPI OLI TEIE ARVATES SEE INIMENE, KES TEGI SELLE TEO?

Süüta inimene või tunnistaja

- on tüübi kirjeldamisel väga kriitiline;
- tema vastused tunduvad tõesed;
- võib kriminaalsete isikute kirjeldamisel kasutada slängi või sõimusõnu.

Süüdiollev inimene või kahtlustatav

- võib asuda ägedalt kaitseseisundisse või anda iseenda kirjelduse;
- võib öelda: "Kust ma võin seda teada, ega ma ole selgeltnägija."

16. küsimus: MIKS TEIE ARVATES SELLINE TEGU TEHTI?

Süüta inimene või tunnistaja

- arutleb põhjuste üle koos uurijaga;
- tabab naelapea pihta;
- aitab heameelega uurimisele kaasa;
- arutleb võimalike põhjuste üle.

Süüdiollev inimene või kahtlustatav

- räägib sel teemal vastumeelselt;
- keeldub arutlemast põhjuste üle, need näivad teda rõhuvat.

17. küsimus: MIS TE ARVATE, KAS SEDA TEGU OLI KERGE TEHA?

Süüta inimene või tunnistaja

- arutleb, kui raske on uurimine teadaolevate faktide põhjal;
- arutleb meelsasti esilekerkinud probleemide üle;
- haarab kohe "härjal sarvist";
- räägib juhtunust meelsasti;
- võib arutleda isegi juhtumi võimalike põhjuste üle.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- vastab jaatavalt, selleks et uurimise ulatust laiendada;
- ei arutle meeleldi juhtunu üle;
- ütleb, et selline arutelu rõhub teda.

17a. küsimus: (KASSAST ON SULARAHA VARASTATUD). KAS OLETE VÕTNUD KASSAST SULARAHA, ILMA ET OLEKSITE JÄTNUD TEADET JA HILJEM RAHA TAGASI PANNUD?

Süüta inimene või tunnistaja

- tõenäoliselt eitab seda või ütleb, et on seda teinud väga harva.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- võib samuti vastata, et ei ole seda teinud, või kui on, siis väga harva;
- võib öelda: "Jah, ma võtan regulaarselt kassast sularaha. Olen alati seda teinud ja alati jätnud kassasse kirja. Maksmise päeval olen alati raha tagasi pannud.";
- hääletoon on tõrjuv;
- hoiak on negatiivne.

Märkus. Üldiselt on see, kes kassast raha varastab, seda sealt ka varem võtnud. Aga see, kes kassast sularaha on võtnud, ei pea tingimata ühel päeval seda sealt varastama.

18. küsimus: MÕTLEMINE EI OLE KURITEGU. KAS TE OLETE KUNAGI MÕELNUD TEHA MIDAGI SELLIST?

Süüta inimene või tunnistaja

- üldiselt vastab: "Ei, mitte kunagi.";
- süüta inimene ei ole üldiselt kavatsenud kuritegu toime panna.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- võib-olla, kui ma olen liiga palju joonud;
- olen kavatsenud seda teha;
- võib öelda: "Jah, mõte on vahel sellele läinud, kuid ma ei ole seda kunagi tõsiselt plaanitsenud.";
- võib öelda: "Jah, olen sellest mõelnud, kuid mulle ei paku huvi sellest rääkida.";
- võib veidi kõhelda ja siis võimalust eitada;
- kõhkleb ja lõpuks ütleb, et ei ole seda tõsiselt plaanitsenud.

18a. küsimus: ***TE EI OLE ARVATAVASTI SEDA TECU TEINUD, AGA ON KEEGI KUNAGI TEILT KÜSINUD MILLEGI TAOLISE TEGEMISE KOHTA?***

Süüta inimene või tunnistaja

- keegi ei ole küsinud, ja kui on, siis on ta küsimuse tagasi lükanud;
- võib öelda: "Mu sõbrad tunnevad mind paremini, kui see küsija."

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- võib vastata eitavalt;
- võib öelda: "Jah, seda on küsitud küll."

19. küsimus: ***KAS TEIEGA ON MIDAGI TAOLIST JUHTUNUD? KAS POLITSEI ON TEID KUNAGI ARRETEERINUD (KAS OLETE KOHTULIKULT KARISTATUD)? KAS TEILE ON KUNAGI ESITATUD VALESÜÜDISTUST?***

Süüta inimene või tunnistaja

- eitab usutavalt.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- võib rääkida endast kolmandas isikus (nagu mõnest teisest);
- võib jagada oma hiljutisi kogemusi;
- võib öelda: "Jah, umbes kaks aastat tagasi otsis politsei minu majast narkootikume. Ütlesid, et hašišit. Nad ei leidnud midagi. Ma ei ole sellest rohkem midagi kuulnud.";
- või: "Jah, aga mind mõisteti õigeks."

20. küsimus: RÄÄKIGE, MIKS TE EI SAANUD SEDA TEHA?

Süüta inimene või tunnistaja

- seletab täpselt, miks ta ei saanud seda teha;
- ta hääli kõlab tõepäraselt;
- žestikuleerib, keha keel avatud;
- võib öelda: "Ma ei ole varas.";
- vastab avameelselt ja näib väga siiras.

Süüdiolenev inimene või kahtlustatav

- ei anna otsest vastust;
- keha keel väljendab suletust: ristab oma käed ja jalad;
- võib rääkida endast kolmandas isikus;
- heidab pilgu uurijale, et näha, kas viimane usub teda.

21a. küsimus: KUIDAS TULEKS KOHELDA SEDA TEGU TEINUD ISIKUT?

Süüta inimene või tunnistaja

- reageerib umbes sellise lausega: "Andke ta viieks minutiks minu kätte ja siis näete.";
- ütleb väga veendunult: "Vastutusvõimeline isik peab oma teo tagajärgede eest ka vastutama.";
- soovib karmi või õiglast karistust.

Süüdiolenev inimene või kahtlustatav

- väljendab süüdioleneva isiku suhtes sümpaatiat, ei kasuta teravaid väljendeid;
- võib öelda: "Ma ei ole kohtunik, minu asi ei ole teiste üle kohut mõista."

21b. küsimus: KUI SÜÜDLANE OMA TEGU KAHETSEB, KAS TULEKS ANDA TALLE VEEL ÜKS ŠANSS?

Süüta inimene või tunnistaja

- kinnitab oma eespool esitatud hoiakut;
- soovib õiglast, kuid karmi karistust;
- võib öelda: "Ma ei usaldaks kunagi sellist inimest.";
- võib öelda: "Kes varastab üks kord, on valmis seda alati tegema."

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- annab umbmäärase jaatava vastuse, ei mõista hukka ega rõhuta karmi karistust;
- väljendab valmisolekut süüdiolevale inimesele andeks anda;
- võib ka öelda: "Ma ei ole kohtunik ja et kohtumõistmine ei ole minu töö".

21c. küsimus: KUI INIMENE TUNNISTAB OMA TEO ÜLES, KAS UURIJA PEAKS SIIS UURIMISE LÕPETAMA?

Märkus. Kui küsimusele nr 21b vastati, siis ei pea küsimust nr 21c esitama. Seda küsimust ei tule esitada ka mõrva uurimisel.

Süüta inimene või tunnistaja

- kinnitab oma juba eelnevalt väljendatud hoiakut ja vastab eitavalt.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- võimalikud vastused: "Jah, võib-olla"; "Tunde järgi" või "Kui ta tagastab varastatud raha, siis jah."

Märkus. Jälgida isiku käitumist, tema keha keelt.

22. küsimus: KAS ANNATE KELLELEGI MEIE TÄNASEST JUTUAJAMISEST TEADA?

Süüta inimene või tunnistaja

- teatab, et räägib sellest mitmele isikule (tal ei ole midagi karta);
- tunneb end rahulikuna, kuna tal ei ole uurimisega seoses midagi karta.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- üldiselt ei informeeri kedagi, kuna ei taha, et sõbrad või perekond hakkaksid midagi pärima;
- ei taha oma sõpradele ja perekonnale rääkida, kuna need võivad kergesti tema valedetele jälile jõuda.

23. küsimus: MIDA TEEVAD TEIE SÕBRAD JA PEREKOND, KUI KUULEVAD, ET OLETE UURIMISE ALL? KAS OLETE NENDEGA SEL TEEMAL JUBA RÄÄKINUD?

Süüta inimene või tunnistaja

- on neid informeerinud ja on positiivselt meelestatud;
- on juba informeerinud, sest tal ei ole muretsemiseks põhjust;
- on väga rahulik, kuna tal ei ole selles olukorras midagi karta.

Süüdiollev inimene või kahtlustatav

- ei ole eelscisvast uurimisest kedagi informeerinud;
- üldiselt ei informeerinud kedagi, kuna ta ei taha, et sõbrad midagi küsima hakkaksid;
- ei taha oma sõpradele ja perekonnale valetada, kuna need võivad kergesti aru saada, et ta valetab.

24. küsimus: ON TEIE SÕBRAD JA PEREKOND KÜSINUD, KAS OLETE SOORITANUD KURITEO, MIDA ME UURIME?

Süüta inimene või tunnistaja

- vastab, et neil ei ole ühtki põhjust kahelda tema aususes;
- võib vastata: "Ei, nad tunnevad mind väga hästi."

Süüdiollev inimene või kahtlustatav

- katsub uurijat uskuma panna, et teda ei ole põhjust kahtlustada (jälgida tähelepanelikult keha keelt ja käitumist);
- võib öelda: "Muidugi, seda kindlasti."

25. küsimus: MEIE KÄSUTUSES ON EKSPERDID. KUIGI ME EI KAHTLUSTA TEID SELLE KURITEO SOORITAMISES, KAS ON PÕHJUST OLETADA, ET VÕIKSIME LEIDA SÜNDMUSKOHAST TEIE JÄLGI?

Märkus. Tähtis on, et eitused oleksid seotud just selle intervjuuga.

Eituse näited: "Ma ei ole kunagi käinud selles hoones."

Jälgede näited: sõrmejäljed, jalajäljed, juuksekarvad, higitilgad, mikroskoopilised nahaosad jne.

Süüta inimene või tunnistaja

- on positiivne, vastab ja seletab kiiresti;
- eitab nende olemasolu ja lükkab ettepaneku tagasi.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- kõhkleb (jälvida eriti tähelepanelikult keha keelt);
- katsub õigustada oma viibimist sündmuskohal või selle läheduses;
- katsub selgitada, miks sündmuskohal võivad olla temast jäänud jäljed.

Näide: (Käekotist rahakoti varastanud isik.)

- Jah, mulle tuleb meelde ja mul on hea meel, et Te seda küsisite. Kui ma toolist mööda läksin, siis kukkus käekotist rahakott maha. Tötsin selle üles ja panin toolile. Minu sõrmejäljed võivad olla rahakotil.

26. küsimus: KUIDAS TEIE ARVATES SEE UURIMINE LÕPEB?

Süüta inimene või tunnistaja

- on väga optimistlik ja usub, et süüdiolev isik või isikud avastatakse;
- loodab, et süüdiolevad isikud antakse kohtusse ja neid karistatakse.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- arvab, et ta ei tea, kuidas uurimine lõpeb.
- võib öelda, et tema töö ei ole seda hinnata.

27. küsimus: KUI TEIE UURIKSITE SEDA JUHTUMIT, SIIS MIDA TE TEEKSITE?

Süüta inimene või tunnistaja

- abistab meeleldi uurijat, võib teha uurimise seisukohalt väärtuslikke ettepanekuid;
- vaatab uurijat ja võib öelda umbes nii: "Kas Te olete kaalunud eksmänd-žeriga kokkusaamist?"

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- ei tee ettepanekuid;
- ütleb, et ta ei tea, ta ei ole uurija;
- hääletoon ja käitumine on tõrjuvad;
- võib öelda: "Kust mina seda tean?"

28. küsimus: KAS OLETE NÕUS, ET TEIE ÜTLUSTE TÕESUST KONTROLLITAKSE POLÜGRAAFITESTIGA?

Süüta inimene või tunnistaja

- nõustub meeleldi selle testiga, on positiivne.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- võib nõustuda, aga ka keelduda.

Märkus. Kui intervjuueeritav keeldub, siis tuleb küsida keeldumise põhjust.

Tuua näide, mis võib intervjuueeritavale absurdsena näida. Alkohoolik keeldub joobe tuvastamise testist. Kas Teie keelduksite joobetestist? Üldiselt keelduvad testist ainult need, kes on liiga palju joonud.

29. küsimus: MILLISEID TAGAJÄRGI VÕIKS TEILE PÕHJUSTADA SEE, KUI TE POLÜGRAAFITESTIGA LÄBI KUKUKSITE?

Süüta inimene või tunnistaja

- vastab otsekohe, et see tõestab tema ausust.

Süüdiolev inimene või kahtlustatav

- vastab tõenäoliselt: "Ma ei tea. Ma ei usalda selliseid aparate.";

- võib lisada: "Kui need aparadid on nii head, siis miks neid igal pool maailmas ei kasutata?"

Märkus. Pärast intervjuud analüüsisivad intervjuueerijad teises ruumis kiiresti tulemusi, hindamaks intervjuueeritava seotust uuritava kuriteoga.

6. KÜMNEMINUTILINE VAHEAEG

Pärast intervjuud lähevad uurijad umbes kümneks minutiks teise ruumi (kindlasti mitte 30 minutiks!). Kui leitakse, et intervjuueeritud isik ei ole süüdi, siis tänatakse teda abi eest ja juhatatakse toast välja.

Kui intervjuueeritakse mitut inimest, siis ei ole soovitatav, et nad üksteisega kohtuksid. Sellega välditakse protseduuri kohta info levimist veel intervjuueerimata inimestele. Kui leitakse, et intervjuueeritav on süüdi, võib ta kannatanuga vastandada.

7. KOMMENTAAR

Selle juhendi eesmärk on elimineerida paljude kahtluseluste seast kõik süüta inimesed. Sel juhul saaks uurija pöörata oma põhitähelepanu kahtlustatavatele, kelle hulgas on ka süüdlane. Mitme kahtlustatava korral on soovitatav alustada uurimist isikust, kes on kõige tõenäolisemalt süüdi. Selleks on kaks põhjust:

a) elimineerida kahtlustatav kiiresti;

b) saada väärtuslikku informatsiooni nendelt, kes soovivad kuriteo avastamisele kaasa aidata. Detailset informatsiooni võib saada turvateenistusest, mis õnneliku juhuse korral võib juhtida kohe süüdioleva(te) isiku(te) jälgedele. Ausad isikud soovivad üldiselt aidata probleemi lahendada ja neilt võib saada uurimiseks häid ideid.

8. KOKKUVÕTE

Intervjueerimise tulemusi analüüsides võetagu arvesse mitte ainult vastuste sisu, vaid ka ajafaktorit, st küsimustele vastamise aega, hääletooni ja sõnakasutust.

8.1. Süüta inimese käitumise üldised tunnused

1. Spontaanne, näib aus, vastamisel kasutab realistlikke ja spetsiifilisi sõnu.

2. Abistab meeleldi uurimist, et kiiresti lõpptulemuseni jõuda. Annab uurimiseks juhendeid ja orientiire. Nimetab kahtlustatauid. Elimineerib isikuid, kellel ei ole asjaga mingit seost. Katsub leida intsidendi sõlmpunkte.

3. Ei vähenda uurimise tõsidust, mõistab uurija rolli, ei katsu seletada intsidenti mittekriminaalsel teel.

4. Näib siiras ja paistab saavat rahuldust koostööst uurijaga.

5. Keha keel on avatud, käte ja jalgade liikumine on vaba, nägu väljendab emotsioone, on intervjueerimise ajal dünaamiline.

8.2. Süüdioleva inimese või kahtlustatava käitumise üldised tunnused

1. Näib olevat pidevas kaitsevalmiduses. Hääletoon tundub olevat tõrjuv. Ei ilmuta tahet uurijat abistada. Vastused on väga ettevaatlikud, näib puuduvat huvi uurimise vastu.

2. Lootes suunata kahtlusi teistele inimestele, kaldub nimetama palju võimalikke kahtlusalluseid, et endale langevast survest vabaneda. Nimetab inimesi, kes ei saanud kuritegusid toime panna. Ei ole huvitatud kuritegu rekonstrueeriva või selle toimumisviisi leida aitava informatsiooni andmisest.

3. Püüab näida rahulik, kuna arvab, et süütu inimene niimoodi käitubki.

4. Ei ole siiras ja võib olla üleliia viisakas. Tegelikult kardab, et hea uurija ta paljastab.

5. Keha keel on kinnine, käed ja jalad on ristatud, jäik, vähesel liikuvusega. Uurimise ajal vaatab lakke või kõrvale. Vältib silmkontakti. Nacratub sageli või puhkeb naerma erilise põhjusteta.

6. Soovib väga ruumist lahkuda.

Märkus. Uurimist võib pidada kunstiks. Kui kaks uurijat töötavad koordineeritult, siis täiendavad nad teineteist. Meeskonnana võivad nad saavutada väga häid tulemusi.

Kasutatud kirjandus

1. Abrams, Stan. 1989. The Complete Polygraph Handbook. Lexington, Massachussets/Toronto, 271 pp.
2. INSTITUT DE POLICE DU'QUEBEC TECHNIQUES D'ENQUETE CRIMINELLE GUIDE D'ENTREVUE. 1993. MONTREAL. QUEBEC, 40 pp.
3. Lindmäe, Herbert. 1995. Menetlustaktika. Tartu Ülikool, 152 lk.